

Lippa és Radna városok a 16. századi török adóösszeírásokban

Lippát az 1551–52. évi török–Habsburg háborúskodás idején a birtoklásáért folytatott küzdelmek és az azokhoz kapcsolódó személyes tragédiák emelték a magyar köz- és hadtörténet jeles helyei közé. Szűk egy esztendő alatt háromszor cserélt gazdát,¹ Fráter György az 1552. novemberi visszafoglalás körüli diplomáciai kavargás téves bécsi értékelésének áldozata lett.² Lippa elvesztése (1552. július 30.) törte derékba Bernardo de Aldana spanyol zsoldosvezér felfelé ívelő pályáját, aki végül is szerencsésnek mondhatta magát, hogy – többek, például a spanyol királyné – közbenjárására ép bőrrel megúszta.³

Kevésbé ismert, hogy Lippa nem ekkortájt került először a figyelem középpontjába. Szapolyai János, aki királyként is sokáig Erdélyt tekintette uralma első számú bázisának,⁴ mindent megtett azért, hogy a Maros-völgy kulcsának számító erősség megmaradjon birtokában. Lippát, amely egyszersmind a törökökkel való érintkezést is biztosította,⁵ Lengyelországba menekülésekor leghűségesebb kapitányára, Radics Bosicsra bízta, aki nagyobbreszt meg is tudta tartani János király hűségén a várat és a Temesközben 1526 óta különösen elszaporodott szerbeket.⁶ Lippa János király kedvelt tartózkodási helyei közé tartozott, talán ezzel lehet összefüggésben, hogy I. Szülejmán szultán 1541 szeptemberében e várost jelölte ki tartózkodási helyül Szapolyai özvegye, Izabella királyné és a csecsemő János Zsigmond, a későbbi erdélyi fejedelem számára.⁷

1 Szántó Imre: Küzdelem a török terjeszkedés ellen Magyarországon. (Az 1551–52. évi várháborúk.) Bp. 1985. 63., 67. és 133–136.; *Crīstina Feneşan*: Codex Vindobonensis Palatinus 7803. Eine wenig bekannte Quelle über die Eroberung von Lipova durch die Habsburger (1551). *Revue des Études Sud-Est Européennes* 1980. 13–25.; *Fodor Pál*: Török beszámolóok Lippa 1551. évi feladásáról. *Keletkutatás* 1993. ősz 80–95.

2 Barta Gábor: Vajon kié az ország? Bp. é. n. (Labirintus) passim.

3 Bernardo de Aldana magyarországi hadjárata [1548–1552]. Közreadja Szakály Ferenc, fordította Scholz László. Bp. 1986. (Bibliotheca Historica) passim.

4 Erdély története. I. A kezdetektől 1606-ig. Főszerk. Köpeczi Béla. Szerk. Makkai László és Mócsy András. Bp. 1986. 410–420.

5 Szapolyaiisztambuli követe, Lasky Jeromos Lippán keresztül tért haza 1528-ban. *Erdélyi Gabriella*: Hieronim Łasky konstantinápolyi jelentése egy Ferdinánd-párti főúr tollán. (Meggjegyzések a sztambuli tárgyalások [1527–1528] történetéhez.) Fons 1996. 312.

6 *Alekša Ivić*: Srba u Vojvodini od najstarijih vremena do osnivanja potisko-pomoriske granice (1703). Novi Sad, 1929. (Knjiga Matice Srpske 50.)

7 *Veress Endre*: Izabella királyné 1519–1559. Bp. 1901. (Magyar Történeti Életrajzok) 197–216.

Abból, hogy Izabella nem tartotta méltóságához illőnek a helyet,⁸ arra következtethetnénk, hogy érdemlegesebb polgári múlt nélküli katonai bázis volt, melyet csak fekvése tett stratégiaileg fontossá.⁹ Annál is inkább, mert a gyér helytörténeti irodalom is múltjának ezen oldalát domborítja ki.¹⁰ Az utóbbi évtizedekben azonban jócskán megszorodtak az arra utaló jelek, hogy Lippa polgárvárosként sem sorolható a visszamaradottabb települések közé, vagyis – mint minden jelentősebb hely¹¹ – színes középkori előzmények után vált elsődlegesen katonai támaszponttá. Elsőnek Kubinyi Andrásnak a középkori magyarországi városhálózat hierarchikus térbeli rendjéről írott 1971. évi tanulmánya irányította rá a figyelmet.¹² Kubinyi a bécsi és a krakkói egyetemet 1440–1514 közt látogató magyarországiak származási helye alapján teremtett rendet a rengeteg városnak, piachelynek¹³ és központi helynek¹⁴ minősített település dzsungelében, fontos eligazításokkal szolgálva nagyságrendi és fontossági megoszlásukat illetően is. Lippát az V. hierarchikus szint élmezőnyébe sorolta, ami – lévén hogy hat szintet vizsgált – első pillantásra nem ígér különösebben magas fejlettségi fokot. Ha azonban tudjuk, hogy Lippa előtt – néhány kivételtől eltekintve – csupa szabad királyi, bánya- és szász várost (az utóbbiak lakói nyelvi okokból jelentőségüknél nagyobb számban látogatták a bécsi univerzitást), valamint püspöki székhelyet találunk, s közismerten jelentős mezővárosok sorra-rendre utána következnek, úgy véleményünk alaposan megváltozik.¹⁵

Ahogy az már ilyenkor lenni szokott, Kubinyi jelzése óta számos azt alátámasztó jel és adat került felszínre. Barta Gábor kutatásaiból tudjuk, hogy az 1514. évi magyarországi parasztháború meghatározóan a marhatenyésztésben és szőlőművelésben, valamint a marha- és borkereskedésben érdekelt – elsősorban mezővárosi – gazdag-parasztság elégedetlenségnyilvánítása volt. Lippát a földesúr,

8 Átköltözéséről Dévára, majd Gyulafehérvárra (1542 tavaszán): *Veress E.*: i. m. 216. skk.

9 Közönségesen Erdély marosi kapujának tartották.

10 *Kosáry Domokos*: Bevezetés Magyarország történetének forrásaiba és irodalmába. I. Általános rész. I-II. Bp. 1970. (egyetlen ide vonatkozó tanulmányt sem sorol fel). Vö. *Bodor Antal–Gazda István*: Magyarország honismereti irodalma 1527–1944. Függelék: A vármegyetörténeti sorozatok. Bp. 1984. (Tudománytár) 235.

11 *Ferenc Szakály*: Zur Kontinuitätsfrage der Wirtschaftsstruktur in den ungarischen Marktflecken unter der Türkenherrschaft. In: Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege... Hrsg. von Othmar Pickl. Graz, 1971. (Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte 1.) 235–272., passim.

12 *Kubinyi András*: A középkori magyarországi városhálózat hierarchikus térbeli rendjének kérdéséhez. Településtudományi Közlemények 1971. dec. 58–78.

13 *Bácskai Vera*: Magyar mezővárosok a XV. században. Bp. 1965. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 27.) passim.

14 *Kubinyi András*: Mezővárosok egy városmentes tájon. A középkori Délnyugat-Magyarország. A Tapolcai Városi Múzeum Közleményei 1990. 319–330.; *Uő*: Miskolc helye az ország középkori településhálózatában. In: Miskolc története. I. A kezdetektől 1526-ig. Főszerk. Dobrossy István. Miskolc, 1996. 415–432.

15 *Kubinyi András*: A középkori Magyarországi városhálózat i. m. 75., vö. *Szakály Ferenc*: Mezőváros és reformáció. (Tanulmányok a korai magyar polgárosodás kérdéséhez.) Bp. 1995. Humanizmus és reformáció 23.) 13–28.

Brandenburgi György őrgróf¹⁶ itteni tisztviselőinek bizonytalansága juttatta 1514. június 6-án Székely Dózsa György kezére, ám úgy tűnik, ez a fordulat kedvére volt az itteni polgárság egy részének is. Igaz, hogy ugyanakkor Vad Tamás bíró – meglehet, önmaga és a várnagyok fedezése végett – Szapolyai János erdélyi vajdához küldött segítségért.¹⁷

A mohácsi csatavesztés után a mezőváros kincstári tulajdonban volt, s János király 1529-ben a szabad királyi városok sorába emelte.¹⁸ Ezt persze értékelhetnénk egyszerű gesztusnak is, amellyel az uralkodó talán az itteni – túlnyomórészt nyilván magyar – polgárok eddigi hűségét kívánta jutalmazni, illetve a jövőre jó előre biztosítani. (A királyi kézre jutott jelentősebb oppidumok rangjának megemelését már II. Lajos megkezdte, aki 1526-ban a szerémségi Újlaknak adományozta Buda jogait.¹⁹) A privilégiumok azonban nemcsak ezt, hanem nyilván a városi polgárság gazdasági lehetőségeinek javítását is szolgálták. Gondoljuk ezt abból, hogy Lippa – a környék etnikai viszonyainak erős megváltozása ellenére²⁰ – még 1545-ben is jelentős kereskedelmi tevékenységet folytató magyar városnak mutatkozik, melynek kereskedői eljutottak az ország nyugati határain túlra is. Igaz, az északnyugatmagyarországi – Pozsony környéki – harmincadcsoport véletlenszerűen ránk maradt 1542., 1544. és 1545. évi naplójában csak 1545-ben – és akkor is csak elvétve – bukkannak fel lippaiak: május 12-én Kádas Bertalan szatócsáruk (1,50 Ft), június 12-én Íjgyártó Mihály szatócsáruk (2,25 Ft), augusztus 19-én Gazda György 2000 db kés (1 Ft), október 9-én Horvát Tamás 3000 magyar süveg és 20 vég karasia posztó után (22,85 Ft) fizetett vámot Zurndorfnál.²¹ Mivel feltűnően nagy számú gyulai társaságában tűnnek fel, nyilvánvaló, hogy a térség nyugati importcikkkel való ellátása a gyulaiak feladata volt,²² a lippaiak csak alkalmoszerűen folytak bele ebbe a tevékenységbe.

Az 1551–52. évi háború, a Temesköz török kézre kerülése új fejezetet nyitott Lippa életében is. A védői által sorsára hagyott várat és várost 1552. július 30-án szállták meg a török csapatok. Megrongálódott védműveit gyorsan helyreállították, s itt rendezték be az Arad és Zaránd vármegyék területéből kihasított, nagy kiterjedésű lippai szandzsák székhelyét.²³ Miután a megszállást irányító és az újonnan szervezett temesvári vilájet beglerbégjévé előlépő Kászim bég úgy ítélte meg, hogy Lippa Budánál és Belgrádnál is jelentősebb erősség, ahonnan egész Magyarország és Er-

16 Földesurairól: *Csánki Dezső*: Magyarország történeti földrajza a Hunyadiak korában. I. Bp. 1890. 764. Vö. *Bácskai Vera*: A gyulai uradalom mezővárosai a XVI. században. Agrártörténeti Szemle 1967. 432–456. Lippa környékére kevésbé terjeszkedik ki.

17 *Barta Gábor–Fekete Nagy Antal*: Parasztháború 1514-ben. Bp. 1973. 101. skk.; *Barta Gábor*: Az 1514. évi parasztháború résztvevői. Békési Élet 1975. 195. és 201.

18 *Márki Sándor*: Arad vármegye és Arad szabad királyi város története. I. Arad, 1892. 180–181.

19 Népélet és jogalkotás a középkori Újlakon. Ford. és a kísérő szövegeket írta Hegedüs Antal. Újvidék, 1983. 93–179.

20 *Szakály Ferenc*: Honkeresők. (Megjegyzések Cserni Jován hadáról.) Történelmi Szemle 1979. 246.

21 Magyar Országos Levéltár. Magyar Kamara Archívuma. Városi és kamarai iratok. Fol. Lat. 920.

22 *Bácskai Vera*: Gyula gazdasága és társadalma a XV–XVI. században. Gyula, 1991. (Gyulai füzetek 3.) 18–23.

23 *Szántó I.*: i. m. 134–135., vö. *İstanbul, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi, Koğuallar* 888, fol. 445b.

dély sakkban tartható,²⁴ az 1550-es évek közepén átmenetileg ide helyezték át a temesvári vilájet központját.²⁵ Két hosszabb (1595–1616 és 1686–1695 között) és több rövidebb megszakítással Lippa 1716-ig a törökök birtokában maradt,²⁶ és uralmuk mélyreható változásokat hozott a város és vidék etnikai és vallási viszonyaiban.

E változásokat – legalábbis a 16. században – az ún. szandzsákösszeírások (törökül *tahrir* és *idzsmál* vagy *timár defterek*) segítségével tudjuk nyomon követni. Erről a forrástípusról a magyar turkológiai szakirodalom már minden lényegeset elmondott,²⁷ ezért e helyütt csupán arra emlékeztetünk, hogy az oszmán defterek tartalmazzák az első összefüggő adatsorokat a középkori–kora újkori Magyarországnak ezekről a területeiről. Többek között a vidék 16. századi, sőt középkori történeti földrajzának rekonstrukciója sem volna lehetséges a bennük fellelhető gazdag topográfiai információk nélkül.²⁸

A lippai szandzsákról hat defter maradt ránk, mind a hat a 16. századból. Valójában defter-„párokról” van szó: három különböző időpontból származó szandzsákösszeírás és három azok alapján készített *timár*-defter áll rendelkezésünkre, ami lehetővé teszi nemcsak a népesség és az adók, hanem a birtokgazdálkodás és a javadalom-birtokosok megismerését is. Az első defter-párt 1554-ben, a másodikat minden valószínűség szerint 1567-ben, a harmadikat pedig 1579-ben állították össze.²⁹ E jegyzékekre és más oszmán forrásokra támaszkodva a közelmúltban fogtam hozzá a lippai (és az 1566-ban létrejött jenői) szandzsákhoz tartozó területek 16. századi történetének feldolgozásához. A munka még a kezdeteknél tart, ám Györffy György professzor úr tiszteletére – aki Lippa Árpád-kori történeti földrajzát is megírta³⁰ – „mutatványként” közzéteszem Lippa és a közigazgatásilag hozzá kapcsolt, a Maros túlsó partján fekvő Radna város lakosságának névsorait és a két helység adózására és gazdasági tevékenységére vonatkozó adatokat.

Bár a kutatás jelenlegi állásánál aligha volna szerencsés messzemenő következtetéseket levonni a bejegyzésekből, annyi azért első látásra is nyilvánvaló, hogy magyar szempontból tragikus következményekkel járt a török foglalás és betelepedés. Noha a Temesköz magyar településeit és lakosságát a másfél évszázadon át ismétlődő török betörések már előzőleg alaposan megritkították, és az etnikai arányokat a

24 *Szántó I.*: i. m. 135.

25 Fodor Pál: A temesvári vilájet a török hódoltságban. In: In memoriam Barta Gábor. Tanulmányok Barta Gábor emlékére. Szerk. Lengvári István. Pécs, 1996. 196.

26 Temes vármegye. Szerk. Borovszky Samu. Bp. é. n. (Magyarország vármegyéi és városai) 64–65.

27 *Káldy-Nagy Gyula*: Magyarországi török adóösszeírások. Bp. 1970. (Értekezések a történeti tudományok köréből 52.); *Úó*: A budai szandzsák 1546–1590. évi összeírásai. Demográfiai és gazdaságtörténeti adatok. Bp. 1985. és számos más kiadványa. *Dávid Géza*: A Simontornyai szandzsák a 16. században. Bp. 1982.; *Ágoston Gábor*: A szolnoki szandzsák 1591–92. évi összeírása. Zounuk. A Szolnok Megyei Levéltár Évkönyve 1988. 221–296., 1989. 191–288.

28 Ilyen irányú hasznosításukra mértékadó: *Engel Pál*: A temesvári és a moldovai szandzsák törökkori települései (1554–1579). Szeged, 1996. (Dél-alföldi évszázadok 8.)

29 *Ístanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu defteri, N° 292., N° 457. és N° 578.*

30 *Györffy György*: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I. Bp. 1987.³ 180–181.

15. századtól beáramló szerbek (rácok) javára változtatták meg,³¹ a 16. század közepén még mindig számos településen találunk magyar szórványokat. Nemcsak az északabbra, például a Maros partján fekvő városokból és falvakból, hanem a Temesköz délnyugati részein elterülő helységekből sem tűntek el teljesen a magyar nevet viselő családok. Némely fejlett, komoly kereskedelmet űző város – így Lippa és Radna – pedig izmos magyar polgársággal rendelkezett 1550 táján. A török hadak közeledtére azonban a módosabb lippai polgárok valószínűleg elhagyták a várost, hiszen az alább közölt török összeírásokban senkit sem találunk meg a fentebb említett, nyugatra járó kereskedők közül. Noha az első ijedelem elültével egyesek talán visszatértek, sőt beköltözők is akadtak (1554-ben 18 magyar családfőt találunk a Lippán összeírt 64 családfő között), a többségnek nem sokáig volt maradása itt. Az 1550/60-as években a törökök – miután a várból már uralmuk kezdetén kizavartak mindenkit – fokozatosan „önkéntes” távozásra bírták a városban élő magyarokat is. Az 1567. évi összeírók még belebotlottak ugyan két magyar családfőbe a Tesvárnak is nevezett Lippa városában, 1579-ben azonban már nem találtak ott magyar lakosokat. Helyüket a várban törökök, a városban pedig szerb martalócok foglalták el, akik hamarosan balkáni jellegű katonai helyőrséggé változtatták e néhai szabad királyi polgárvárost. (Az új birtokosok mintegy két évtizedes együttélés után maguk is különváltak: a városba telepedett törökök 1567 és 1579 között mind felhúzódtak a várba, átengedve azt szerb szövetségeseiknek.) Miután katonai szempontból nyilván kevésbé zavarták a törököket, a radnai magyar polgárok inkább a helyükön maradhattak, bár szerbekhez viszonyított arányuk kismértékben itt is csökkent: 1554-ben 68 nős tizedfizető családfőből 22, 1567-ben 73-ból 24, 1579-ben pedig 77-ből 21 volt magyar.³²

A magyarság visszaszorulásában a török terjeszkedés egy további, közvetett módon is szerepet játszott. A szerbek 15–16. századi folyamatos betelepődése-betelepítése és a legalább egy évszázados együttélés spontán asszimilációs (helyenként akkulturációs) folyamatokat indított el, melynek egyik érdekes formája deftereinkben is jól követhető. A magyarok közül számosan szlávósították el neveiket, adtak gyermekeiknek szerb neveket, vagy – ami identitásuk megváltozásának legbiztosabb jele – mondták be az összeíróknak (olykor tisztán magyar) neveiket fordított sorrendben (pl.

31 A 6. és a 20. jegyzetben idézett műveken kívül ld. még *Szakály Ferenc*: Szerbek Magyarországon. Szerbek a magyar történelemben. (Vázlat.) In: A szerbek Magyarországon. Szerk. Zombori István. Szeged, 1991. 11. skk.; *Uő*: Szerb bevándorlás a török kori Magyarországra. In: Szomszédaink között Kelet-Európában. Emlékkönyv Niederhauser Emil 70. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Bp. 1993. 75–88.; *Hegyí Klára*: Török berendezkedés Magyarországon. Bp. 1995. (História könyvtár 7.) 190–202.; *Engel P.*: i. m. 6–7.

32 Itt jegyzem meg: mivel a vidék demográfiai szempontból több furcsaságot is mutat, s ezek feltérképezése még folyamatban van, a lakosság összlétszámának meghatározására egyelőre nem vállalkozhatom; ld. *Géza Dávid*: The Age of Unmarried Male Children in the *tahrir-defters* (Notes on the Coefficient). Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae 1977. 352. Ne tévesszen meg bennünket, hogy a 17. századból rendelkezésünkre álló adatok megint egészen más képet mutatnak: a katolikus lakosság számbeli fölényét. E térségben ugyanis katolikusokon többnyire délszlávot értettek. Ld. *Tóth István György*: Relationes Missionariorum de Hungaria et Transilvania (1627–1707). Bp. Róma, 1994. (Bibliotheca Academiae Hungariae in Roma, Fontes 1.) 26–27., 440. (Lippa címszó).

Sebestyén Szabó stb.).³³ A szerb népességnél ugyanígy kimutatható egyfajta „magyar módi” követése, de kisebb arányban, mint a velük élő magyaroknál. Ez nem is csoda, hiszen míg a magyar lakosság mögött nem állt többé egységes egyházszervezet, addig a szerb monostoregyházi és püspöki szervezet folyamatosan terjeszkedett a mind északabbra hatoló szerb népcsoportok nyomában, biztosítván azok lelki gondozását, összehozását-tudatuk ápolását.³⁴ Ennek ékes jele, hogy az ipeki pátriárkátus helyreállítása előtt három évvel Lippán szerb metropolita-püspököt (*medrebolid-vladikát*) vettek nyilvántartásba a török hatóságok.

Lippán egyébként nemcsak szerbek és magyarok, hanem több száz török nevét is bejegyezték a defterbe az összeíró biztosok. Ez kivételes dolognak számított a török országrészben, mert a Duna–Dráva vonala fölött a hódítók társadalmát rendszerint nem vették számba az összeírások alkalmával. Feltűnő, hogy az általános gyakorlatól legtöbbször éppen a temesvári vilájetben tértek el,³⁵ ami arra utal, hogy ezt a területet – sok más mellett – e vonatkozásban is a balkánihoz közel álló normák szerint kezelték. Az sem egészen világos, hogy milyen elvek szerint választották ki azokat, akik bekerültek a defterbe (az ugyanis kétségtelen, hogy a Lippán, Gyulán vagy Temesvárott szolgáló katonák nagyobbik része kimaradt az összeírásokból). Elképzelhető, hogy valamiféle vagyoni állapot (például ház birtoklása), vagy ami még valószínűbb: valamifajta adóztatható gazdasági tevékenység (például bolti kiskereskedés) adta a nyilvántartásba vétel alapját.

Míg a háborúk és a hatalomváltás alaposan átrajzolták a terület etnikai térképét, addig a gazdaság bizonyos szektoraiban feltűnő folytonosság ötlük szembe. Így mindekelőtt a sókereskedelemben. Lippa a törökök érkezése előtt az erdélyi sótermelés és -kereskedelem egyik legfontosabb közvetítőhelye volt: szekereken és marosi hajókon ide érkezett a tordai, a kolozsi és a vízaknai só java része, hogy aztán tovább folytassa útját a nagy déli elosztó központ, Szeged felé.³⁶ Az első lippai defter tanúsága szerint ez a hagyományos kereskedelem, amely 1552-ben részint a hadjárások, részint az erdélyi bányászat lehanyatlása miatt súlyos válsággal küszködött, 1554-re valószínűleg helyreállt, hiszen a lippai bevételek tetemes részét tették ki a sókereskedelemben kirozott illetékek. A defterekből megállapítható, hogy a temesvári vilájetet Erdély látta el sóval (nyilván komoly felvevőpiacot jelentett az itt állomásozó 8–9000 főnyi katonaság is³⁷), s a korábbiakhoz hasonlóan a törökök is a Lippa-Radna ikervárosban tartottak fenn vámhelyet e forgalom hasznának lefölözésére. A sóbevételek stabilitása arra mu-

33 Hasonló tendenciát jeleznek a gyulai szandzsák defterei is. *Káldy-Nagy Gyula: A gyulai szandzsák 1567. és 1579. évi összeírása. Békéscsaba, 1982. (Forráskiadványok a Békés Megyei Levéltárból 10.) 18. és passim.*

34 *Szentkláray Jenő: A szerb monostoregyházak történeti emlékei Délmagyarországon. Bp. 1908.; Márki S.: i. m. II. Arad, 1895. 238–242.*

35 Például a gyulai szandzsákban is: *Káldy-Nagy Gyula: A gyulai szandzsák i. m. 41–44., 47–51.*

36 *Hóvári János: Az erdélyi só a török Szendrőben. In: Gazdaság, társadalom, történetírás. Emlékkönyv Pach Zsigmond Pál 70. születésnapjára. Szerk. Glatz Ferenc. Bp. 1989. 41–61.; Obomi Teréz: Erdély pénzügyei és pénzügyi kormányzata a 16. század közepén. Kandidátusi értekezés. Kézirat. Bp. 1997. 99–132.*

37 *Fodor P.: A temesvári vilájet i. m. 205.*

tat, hogy a kapcsolatok fenntartása mindkét félnek érdekében állott. Még azt is megkockáztathatjuk, hogy a temesközi törökség által támasztott kereslet bizonyára jelentősen hozzájárult az erdélyi sóbányászat 16. század közepi válságának leküzdéséhez, mivel azt nem kis részben éppen a korábbi piacok elvesztése váltotta ki.

E rövid bevezető megjegyzések után már csak annak elmondása maradt hátra, hogy a vonatkozó defterrészeket magyar fordításban teszem közzé. A közlésben a hazai turkológiai irodalomban jól bevált módszereket követtem. Kérdőjellel (?) a bizonytalan olvasatokat, csillaggal (*) a többféleképpen olvasható neveket, három ponttal (...) pedig a megfejtetlen szavakat jelöltem. Ahol valamilyen okból – fordítási nehézségek, egyértelműség követelménye stb. – megtartottam az eredeti török terminust, ott magyarázó jegyzetet fűztem hozzá.

Végezetül köszönetet mondok Káldy-Nagy Gyula professzor úrnak, aki az említett defterek fényképmásolatait évtizedekkel ezelőtt hazahozta az isztambuli levéltárból, s aki rendelkezésemre bocsátotta őket feldolgozás céljából. Nem tudom eléggé kifejezni hálámat lekötelező szívességéért. Ugyancsak köszönet illeti Szakály Ferencet, aki ernyedetlenül biztatott erre a munkára, s közben számos jó ötletét és információját osztotta meg velem önzetlenül. Itt köszönöm meg Hegyi Klára és Dávid Géza értékes segítségét, melyet az olvasati problémák megoldásához nyújtottak.

A lippai szandzsák részletes deftere (1554)³⁸

Lippa városa

Tesvár negyed (mahalle):

Todor kovács nős, Isztipe Gyurkity nős, Radko Sinorencity (?) nős, szpáhi, fia Gyurko nőtlen, Pal kovács nős, a kinevezési okmány (*berát*) értelmében kovács (*haddad*) a lippai várban, Rács Petre nős, a hitetlenek közül való, *müszellem*,³⁹ György Dámád Mihál nős, / Jovan százados (*szermie*) nős, a martalócok parancsnoka, Bucsko Ivanovity nős, fia Dutko nőtlen, fia Kosztadin nőtlen, Viladika [püspök] Nesztor nős, metropolita (*metrebolid*), Petre százados (*jüz basi*) nős, a martalócok századosa (*szermie*), Petre Bun* nős, zsellér (*bennák*),⁴⁰ / Kuntács Miklós nős, Dimitre szűcs (*kozuhár*) nős, Marija özvegy, Szekeres István nős, Szitok (?) Gáspár nős, Tomas Petrovity nős, Ivlah Todor nős / fia Jankul nőtlen, Vuk Gavrity nős, fia Mihál nőtlen, fia Mihál nőtlen, Szűcs Petre nős, Bót* György nős, zsellér, fia Nikola nőtlen / Matijas Mihul nős, Jovan Radincsevcsa nős, Csomai Sebestyén nős, Janos Ivlah nős, Mihity Petre nős, testvére László nőtlen, Szabó Miladin nős, / Varicsa özvegy, Magda özvegy, fia Petre nőtlen, fia Vuk nőtlen, Supka* aranyműves (*izlatar*) nős, Ferenc Orbán nős, Marko szűcs (*kozuhár*) nős, / Ren Mihál nős, Mara özvegy, Ivan Kalman nős, Varga János nős, Kovankó Petre nős, fia Tripun nőtlen, Kovács

38 İstanbul, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Tapu defteri, (= TD) N° 292. p. 7–9.

39 Jelentése „mentes, felmentett”. Arra utal, hogy az ilyen személyek adóinak egy részét valamilyen állami szolgálat fejében elengedték.

40 A török adminisztráció a telek nélküli vagy a fél-teleknél kisebb földdel és önálló keresettel rendelkező nős ráját jelölte ezzel a szóval.

András nős, / fia Tomás nőtlen, Pal Blazsoivity nős, Hódos Lázár nős, Dimitre Szirf (?) nős, martalóc, Kozma Beran nős, Ana özvegy, Mihál Isztankity nős, Marta özvegy, testvére Sebestyén nőtlen, Jovan Kalmar nős, Aszalnak⁴¹ faluból érkezett, fia Petre nőtlen, Petre Kalmar nős, a nevezett faluból érkezett, Marta özvegy, Ira özvegy, / Dimitre aranyműves nős, Ivlád István nős, Vuk Bancseivity nős, Pavel Gyurancsity nős, Matijas Miloseivity nős, Vaszil Kalmar nős, Petre Manity nős, faluból⁴² [érkezett], / fia Nikola nőtlen, Maganovicza (?) özvegy, Petar Budity nős, fia Mikola nőtlen, fia Gyura nőtlen, Varga Nikola nős, Paval Lukacseivity nős, / fia Marton nőtlen, fia Gergel nőtlen, Tomas hajós (*ladjár*) nős, fia Gergel nőtlen, fia Jancsika nőtlen, Mihál nős, Petre Popovity nős, / Toficsa (?) Mikolity nős, fia Lazar nőtlen, fia Miladin nőtlen, fia Mihál nőtlen, fia Vuk nőtlen, Antal Eszlarovity nős, Tripun Pejity* nős, Potok⁴³ faluból érkezett, / fia Tomas nőtlen, Dimitre Herlity nős, korábban ... volt, Tomas Lacskovity nős, Potok faluból érkezett, fia Lazar nőtlen, Paja Mikity nős, Macsalok⁴⁴ faluból érkezett, fia Petar nőtlen, Gal Budinacs nős, ... faluból⁴⁵ [érkezett] / fia Ilija nőtlen, Andre Petrovity nős, Szovos⁴⁶ faluból érkezett, fia Nikola nőtlen, fia Paval nőtlen, fia Nikola nőtlen, Toma Bukity nős, Dolna Dirafcsa⁴⁷ faluból érkezett, fia Lazar nőtlen, / fia Jovan nőtlen, testvére Mati nőtlen, Dolna Monyaros⁴⁸ faluból érkezett, Dimitre Jonity nős, Szevdinből⁴⁹ érkezett, testvére Nikola nőtlen, fia Donko nőtlen.

Radna negyed, Lippa várával szemben, a Maros folyón túl:

Isztepan Budity nős, fia Mihál nőtlen, fia Niksa nőtlen, fia Vladisa nőtlen, Nikola Dimitrovity nős, Gergel Jakob nős, Fekető Tomás nős, / Girgur Pavel nős, Kis Anbrus nős, Lacskó Mihál nős, fia Jakob nőtlen, Tomas Miksity nős, Lukacs Ility nős, Radnai János nős, / testvére Ferencs nőtlen, Jovan Zsivkovity nős, Gyurgy Isztepanovity nős, Szűcs Damokos nős, Tomás Andrijás nős, Margita özvegy, Mati Minusity nős, / fia Anburus nőtlen, Matijas Kapetanovity nős, Tirpon (?) Lukacs nős, Petri Jovan nős, Dimitre Lazity nős, Marko Jovity nős, fia Niko* nőtlen, / Lazar Budity nős, fia Todor nőtlen, Petre Karity nős, Pavel Isztity nős, Mika Markovity nős, martalóc, Isztepan Pavlovity nős, Ivlah Lőrinc nős, / Gyurity Petrovity nős, Gyurgy Karity nős, testvére Tomas nőtlen, Simon Gurgurity nős, Marko Radity nős, fia Jovan nőtlen, Dimitri Budity nős, / Mihál Ivlah Petrovity nős, fia Jovan nőtlen, György Ferencs nős, testvére Gyurko nőtlen, Iovan Csujkovity nős, Gyurgy Zsivkovity nős, Lazar szolga nőtlen, / Gyura Bakity nős, testvére Tirpon (?) nőtlen, Marko Mikolity nős, Milos Jovan nős, fia Tomas nős, fia Mihál nőtlen, Nefsa Jankul nős, / Mihál Nikolity nős, testvére Tirpon (?) nőtlen, Szíjártó Lőrinc nős, Erzse öz-

41 Aszalnak falu a temesvári szandzsákban (felnaki náhije). *Engel P.*: i. m. 22.

42 A fényképmásolaton a falu neve nem látszik.

43 Patak falu a lippai náhijében (TD N° 292. p. 40.).

44 Mácsalaka (Máslók) falu a lippai náhijében (TD N° 292. p. 24.).

45 A fényképmásolaton a falu neve nem látszik.

46 Szovos (Szovas) falu a lippai náhijében (TD N° 292. p. 13.).

47 Alsó-Dravce; Dravce nevű falut a lippai és a feltóti náhijében is összeírtak (TD N° 292. p. 38. és 149.).

48 Alsó-Monyoros falu a kaprudzsai náhijében (TD N° 292. p. 292.).

49 Szódi város a szódi náhijében (TD N° 292. p. 48.).

vegy, Andrijas Ivlah nős, fia Iliya nős, Mihál Petri nős, / Iliya Ivlah Petri nős, Jovan Mihál nős, testvére Donko nőtlen, Marko Bujity* nős, Dancsul Ferencs nős, Varga Ferencs nős, fia Tomás nőtlen, / fia Pavel nőtlen, Koszó János nős, fia Imre nőtlen, Míszáros Mihál nős, fia Petre nőtlen, Tód János nős, Esztergáros Bertalan nős, / fia Mihál nőtlen, Egrögyi Balázs nős, fia Mihál nőtlen, Jakó* Bálint nős, Bekös* Mihál nős, Dimina (?) Kurtity nős, fia Petri nőtlen, / Mika Nikity nős, fia Isztojan nőtlen, Jovan Kuszity nős, fia Isztepan nőtlen, fia Petar nőtlen, Ötvös Gáspár nős, Lukacs Antalovity (?) nős, / fia Todor nőtlen, fia Pavel nőtlen, Kirkor Isztepan nős, 30 juha van, Solmosból⁵⁰ érkezett, fia Jovan nőtlen, fia Lubas nős, fia Jovan nőtlen, Sebös* Máti nős, / Mihál Lukanovity nős, testvére Sebestyén,⁵¹ Ivlahnek (?) Balázs nős, fia Lukacs nőtlen, Margita özvegy, Totincsból⁵² érkezett, Ilona özvegy, Totincsból érkezett, fia Cseber Imre nőtlen, testvére Máti nőtlen.

A két város dzsizje-adója:	dzsizje-háne:	90
	minden hánére	50 (akcse)
	(összesen:)	4 500 (akcse)

Áruvámokból, piaci helypénzekből, vásárvámokból és egyéb bevételekből származó jövedelem	74 750
A lippai várkapuk vámbevétele, évente	1 000
Piaci helypénzekből származó bevétel, évente	250
Áruvámilletékből származó bevétel, évente	2 000
Hagyatéki bevételekből, távollévők vagyonából és nyomaveszettek vagyonából származó, valamint kóbor állatok és elfogott szökevények utáni bevétel, évente	1 500
Birkaláb vámjából származó bevétel, évente	500
Marha- és juhvámból származó bevétel, évente	500
Bírósági idézési illetékből származó bevétel, évente	2 000
A náhijékből érkező sóra kirótt kikötői illetékből származó bevétel: minden hajóra 200 pénz – éves jövedelem	60 000
A Lippa városában sóra kirótt kikötői illetékből származó bevétel: minden hajóra 100 pénz – éves jövedelem	5 000
A beglerbég dzsizjén kívüli tizedekből és adókból származó jövedelme	16 000
kapu[adó]: 90, minden kapu 50 [akcse]	4 500
búza[tized]: 80 kile, 10 [akcséj]val az ellenérték	800
kevert[tized]: 60 kile, ellenértéke	300
must[tized]: 3800 pinta, 2 [akcséj]val az ellenérték	7 600
szénatized: 90 szekér, ellenértéke	900
káposzta- és kendertized	30

50 Solymos, a Maros túlszéljén.

51 Családi állapotát az összeíró nem jegyezte fel.

52 Feltót város a feltóti náhijében (TD N° 292. p. 125.).

sertésadó	60
tűzifaadó: 90 szekér, 5 [akcséja]val	450
menyasszonyadó	60
büntetés- és bírságpénzek	1 100
Kászim pasa őnagysága malma, 1 kerekű, illeték	50
Ali bég kapudán malma, 1 kerekű, illeték	50
Ferhád bég ziámet-birtokos malma, 1 kerekű, illeték	50
A városiak malma, 1 kerekű, illeték	50

A lippai szandzsák részletes deftere (1567)⁵³

A lippai náhije a nevezett szandzsákban

Lippa vára

Szent dzsámi negyed:

Báli *aga* várparancsnok (*dizdár*), Szejdi csizmadia (*csizmedzsi*), Ahmed *müezzin*, Abdurrahman és Abdulkerim, Alaeddin, a szent dzsámi előimádkozója (*imám*), Ali Erdődi (?) lovas várkatona (*fárisz*),⁵⁴ Inehán szabó (*hajját*), / Musztafa *reis*, Mehmed *odaparancsnok* (*szeroda*),⁵⁵ Hadzsi Hizir, Hurrem *odaparancsnok*, Ali *odaparancsnok*, Behrám korábbi kincstári biztos (*emin*), Mehmed kereskedő (*tádzsir*), / Nalbend [patkolókovács] *szolak*, Ahmed janicsár, Tádzseddin, a szent dzsámi szolgája (*kayyum*), Kara Báli lovas várkatona, Mezd lovas várkatona, Hüszev *müsztahfiz*,⁵⁶ Ali Hüszejn, / Kejván *azab*,⁵⁷ Ferhád *azab*, Orudzs *odaparancsnok*, Kaja lovas várkatona, Musztafa Csongrád, Ibrahim nyereggyártó (*szarrádzs*), Ibrahim tűzér (*topí*), / Ramazán *azab*, Ali *azab*, Mehmed *azab*, Jahja lovas várkatona, Haszán lovas várkatona, Ferruh *reis*, Mehmed, a pankotai *azabok* kethüdája, / Hadzsi Hurrem, Jahja *azab*, Haszan *azab*, Daji Baba, Ömer Inehán, Orudzs *azab*, Báli *odaparancsnok*, Kurd szabó, Baba Gülábi, Dzsaffer kardműves (*simsírí*), Hüszev *aga*, Ibrahim *odaparancsnok*, Iljász szabó, Nalbend Hüszejn, / Kurd lovas várkatona, Hadzsi Piri, Münad fia Ümmet, Szaruhan *müsztahfiz*, Nalbend Juszuf, Dervis Ali, Pák Haszan lovas várkatona, / Kurd *odaparancsnok*, Ibrahim *odaparancsnok*, Haszan Murád, Iljász kereskedő, Hizir *aga ziámet-birtokos* (*el-záim*), Báli ivóedény-gyártó (*szagrákí*), Mehmed *odaparancsnok*, / Hadzsi Behrám, Gázi Bajezid, Iszkender lovas várkatona, Kara Ali, Báli tűzér, Kara Hüszejn *aga*, Hüszejn *kethüda*, / Ali *odaparancsnok*, Abdi helvakészítő (*helvadzsi*), Veli szabó, Veli lovas várkatona, Hüszejn lovas várkatona, Ahmed *aga*

53 TD N° 457. p. 11–16.

54 A török várőrségek egyik lovasalakulatának neve; szinonimái: *ulufedzsiján-i szüvári* és *beslü*. Míg az 1568. évi összeírás írnoka a *fárisz*, az 1579. évi defter készítője a *beslü* terminust részesítette előnyben. A török hadi terminusokról és alakulatokról ld. Hegyi Klára: i. m. 83–85.

55 A várkatónák legkisebb, elvben tíz főből álló szervezeti egységét *odának* vagy *bölüknek* hívták. Az ennek élén álló altiszt a *szeroda* (törökül: *oda basi*), illetve a *szerbölük* (törökül: *bölük basi*).

56 Zsoldos gyalogos várkatona; a várőrségek egyik legtekintélyesebb alakulatának tagja. Sokszor a *merd-i kale* „várkatona” kifejezéssel jelölik. (Hegyi Klára szíves szóbeli közlése).

57 Zsoldos gyalogos várkatona; folyóparti várakban hajókon is szolgált azabok.

ziámet-birtokos, Musztafa, Orudzs szabó, Ali Sir Merd lovas várkatona, Hüszejn *azab*, Perváne tűzér, Bajezid *timár*-birtokos lovas (*el-dzsündí*),⁵⁸ Iljász *azab*, Hüszejn *azab*, / Ali lakatos (*csilingir*), Haszan cserzővarga (*tabak*), Iszkender zászlótartó (*szandzsákdár*), Juszuf és Iszmail testvérek.

Ferhád kethüda mecsetjének negyede:

Ahmed *aga*, Hüszev lovas várkatona, Veli *reisz*, Haszan *odaparancsnok*, Mahmud, Musztafa *aga timár*-birtokos lovas, Piri nyeregyártó, / Ferhád *kethüda ziámet*-birtokos, Abdi Hurrem, Ibrahim Hüszejn, Szejdi *hodzsa*, Mehmed *müezzin*, Muharrem Halife pénteki prédikátor (*el-hátib*), Ahmed kereskedő, / Memi gyertyaöntő (*mumdzsu*), Mezid fürdős (*hamámí*), Nuh *hodzsa*, Hizir *odaparancsnok*, Ahmed *müezzin*, Perváne Abdullah, Gázi *timár*-birtokos lovas, / Hadzsi Hüszejn, Gazanfer lovas várkatona, Dzsafa *aga*, Juszuf lovas várkatona, Ahmed kereskedő, Perváne a kőfaragók vezetője (?) (*szertiras*), Haszan *aga miralaj*,⁵⁹ / Veli, Szefer *odaparancsnok*, Orudzs ács (*neddzsár*), Hadzsi Ali, Dzsafa *azab*, Ferhád *azab*, Juszuf *odaparancsnok*, / Hüszejn *szúfi*, Hüszejn *odaparancsnok*, Timur ács, Memi borbély (*berber*), Ali Diváne, Veli *odaparancsnok*, Múza Alagöz, Turhán, Juszuf *haram basi*,⁶⁰ Musztafa kardműves, Turak, Kurd Nemcse.

*A megboldogult Kászim pasa mecsetjének negyede:*⁶¹

Dzsafa *odaparancsnok*, Orudzs kereskedő, Bajram lovas várkatona, Urum Szinán, Murád *azab*, Szinán alkusz (*dellál*),⁶² Üvejsz ács, / Ali *timár*-birtokos lovas, Dzsafa tűzér, Hüszejn szabó, Veli *hodzsa*, Báli csausz, Hizir Perváne, Kurd Ümmet (?), Haszan Abdullah, Veli Murád, Dzsafa Abdullah, Ali kőfaragó (*szengtiras*), Hüszejn *szúfi*, Ali szabó, Szefer alkusz, / Abdi, Ali *azab*, Kücsük [kis] Ali, Bajram, Perváne lakatos, Hadzsi Ali, Báli fürdőszolga (*dellák*), / Báli lakatos, Mehmed kapuőr (*beváb*), Junusz Muhabbet (?), Musztafa szabó, Múza *odaparancsnok*, Múnád Kászim, Musztafa *kethüda*, / Jahja gyertyaöntő, Haszan cserzővarga, Bozadzsi [bozakészítő] Juszuf, Kurd szabó, Turgud patkolókovács (*nalbend*), Martolász [martalóc] Musztafa, Hadzsi Memi, / Ali, Perváne, Báli *aga*, Turgud *timár*-birtokos lovas, Musztafa janicsár, Piri borbély, Murád csizmadia, Gázi kecskeszörfonó (*mutafí*), Berát (?) *basa*, Ömer Báli, Haszan fürdőszolga, Mahmud *azab*, Haszan *müsztahfiz*, Báli írnok (*kátib*).

58 A *dzsündí* szót a szakirodalomban többféleképpen is értelmezték. A lippai tahrir- és timár-defterek összevetéséből azonban kitűnik, hogy az oszmán adminisztrátorok a „lovas” jelentésű *dzsündit* a *timár-birtokos szpáhi* szinonimájaként használták. Mivel egy alkalommal a *szpáhi* terminus is előfordul az egyik tahrir-defterben, a következőkben a *dzsündit* a „timár-birtokos lovas” formulával adom vissza.

59 Másképpen *alajbég*, a *szandzsákbég* katonai helyettese; rendszerint a tartomány timár-birtokos szpáhjai választották. Ld. *Dávid G.*: A Simontornyai *szandzsák* i. m. 31–32.

60 A martalócegységek egyik tisztje, néha a vár martalócainak parancsnoka. *Milán Vasić*: Martalosi u jugoslovenskim zemljama pod turskom vladavinom. Sarajevo, 1967. 66.

61 Az építető és névadó Kászim pasa életrajzát ld. *Dávid Géza*: Kászim vojvoda, bég és pasa. In: *Keletkutatás* 1995. ősz 53–66., 1996. tavasz 41–55.

62 Az alkusz vagy kikiáltó a vásárcsarnokok, piacterek elmaradhatatlan figurája. Az ő közreműködésével árverezték el például a hagytékokat.

Hüszrev aga mecsetjének negyede:

Hüszejn *aga* *ziámet*-birtokos, Davud *hodzsa* *timár*-birtokos lovas, Orudzs *timár*-birtokos lovas, Timur *aga* *timár*-birtokos lovas, Hüszejn vajda (*vojvoda*)⁶³ testvére Haszan, Ali *kethüda*, Memi *azab*, / Barak *müsztahfiz*, Dzsafer patkolókovács, Sádi *odaparancsnok*, Firúz Ali, Mehmed fia Kurd, Hüszrev *aga*, Ali *aga* *ziámet*-birtokos, / Tur Ali *timár*-birtokos lovas, Mehmed várkatona (*merd-i kale*), Abdi *aga*, Hizir lovas várkatona, Dzsafer lovas várkatona, Memi, az ivőedény-gyártó fia, Veli várakozási állományban (*mazul*), / másik Veli *azab*, Hizir *odaparancsnok*, Hadzsi Ahmed, Ali *timár*-birtokos lovas, Memi tüzér, Hüszejn *odaparancsnok*, Musztafa várkatona, / Szefer lovas várkatona, Mehmed Báli *timár*-birtokos lovas, Mehmed *odaparancsnok*, Südzsá *aga* *timár*-birtokos lovas, Hamza *basa*, Firúz bég *timár*-birtokos lovas, Ahmed lovas várkatona, / Juszuf hárfás (*csenkí*), Ferhád bozakészítő, Mehmed janicsár, Dzsafer lovas várkatona, Kurd *haram basi*, Hüszejn *aga* testvére Inehán, Oszmán várkatona, / Haszan Musztafa.

Lippa város, másik nevén Tesvár

A muszlimok közössége:

Sehszüvár *timár*-birtokos lovas, Hurrem *aga*, Veli Abdullah, Bajezid Abdullah, Inehán várkatona, Musztafa lovas várkatona, Mehmed Ali, / Musztafa lovas várkatona, Veli *azab*, Mahmud *azab*, Ali *böliük*parancsnok (*szerböliük*), Isza Abdullah, Báli *aga*, Kurd lovas várkatona, / Behrám *azab*, Mehmed lovas várkatona, Ali Musztafa, Ibrahim Ali, Hüszejn *szpáhi*, Musztafa Arnód *timár*-birtokos lovas, Jahja Musztafa, / Mehmed Davud várkatona, Alagöz *azab*, Haszan vajda *timár*-birtokos lovas, Mehmed *timár*-birtokos lovas, Hajdar, Haszan martalóc-*aga*, Mezyd *timár*-birtokos lovas, / Kászim janicsár, Naszuh Abdullah, Kejván, Ali bég *ziámet*-birtokos, Abdi bég *ziámet*-birtokos, Ali patkolókovács, Hüszejn kovács, / Mehmed Báli, Iszkender *aga* *ziámet*-birtokos, Naszuh *odaparancsnok*, Iszkender *timár*-birtokos lovas, Kara Haszan lovas várkatona, Sir Merd lovas várkatona, Mehmed *timár*-birtokos lovas, / Ali borbély, Lutfi szabó, Juszuf *timár*-birtokos lovas, Kara Kászim, Haszan, Mehmed *timár*-birtokos lovas, Szefer, / Bozdurán Dzsafer, Sir Merd lovas várkatona, Musztafa lovas várkatona, Juszuf tüzér, Szejdi *timár*-birtokos lovas, Timur, Báli / Besir lovas várkatona, Diváne Báli, Hubijár *timár*-birtokos lovas, Davud *timár*-birtokos lovas, Veli *azab*, Veli *timár*-birtokos lovas, Musztafa *odaparancsnok*, / Ferhád mészáros (*el-kaszab*), Ibrahim lovas várkatona, Diváne lovas várkatona, Ahmed mészáros, Haszan *odaparancsnok*, Mehmed *odaparancsnok*, Hüszrev lovas várkatona, / Haszan *aga* *timár*-birtokos lovas, Musztafa Abdullah, másik Musztafa Abdullah, Musztafa ács, Hajdar *odaparancsnok*. Báli mészáros, másik Báli, / Behrám Diváne, Inehán lovas várkatona, Mehmed lovas várkatona, Rizván *azab*, Dzsafer *odaparancsnok*, Hajdar (?) *odaparancsnok*, Ferhád lovas várkatona, / Haszan ács, Veli várkatona, Haszan Kocsbas [faltörő kos], Redzseb lovas várkatona, Tur Ali *timár*-birtokos lovas, Mehmed *timár*-birtokos lovas, Naszuh, / Mehmed janicsár, Báli lovas várkatona, Timur várakozási állományban.

63 A vajdák (törökül *vojvodák*) közigazgatási feladataira ld. Dávid G.: A Simontomyai i. m. 33.; Hegyi K.: i. m. 204.

Tesvár város hitetlen rájái:

Pava Budity nős, fia Jovan nőtlen, testvére Lacsco nőtlen, testvére Vaszil, Jankul Ugrin nős, Isztoja Szovos nős, fia Gyura nőtlen, / Nikola Petrovity nős, testvére Gál nőtlen, Todor szűcs nős, Dimitre aranyműves nős, Gyurgy, a nevezetthez tartozik, Icsvetko Nahity nős, fia Kriszta nőtlen, / Vén György nős, Isztipte Gyurkity nős, fia Zsivko nőtlen, Tomas szűcs nős, fia Isztepan nőtlen, Vuk Gavrity nős, fia Aleksa nőtlen, / Jovan Petrovity nős, fia Zsivko nőtlen, Isztepan Miloszanity nős, Ivan Todor nős, Zsivko Dimitre nős, fia Mihal nőtlen, testvére Bisza nőtlen, / Gyurgy Isztepan nős, Mátyás szűcs nős, fia Báлинд nőtlen, Isztoja Csernabara nős, Nikola Petrovity nős, Nikola Tomas nős, fia Ilika nőtlen, / fia Jovan nőtlen, Petar Gavresity nős, Bisza Jovity nős.

[Dzsizje-]háne: 22

A kincstári jövedelem magában Lippában és Tesvár városban	40 527
Áruvámokból származó bevétel	15 107
A várkapuk vámjából és szekérvámból származó bevétel	2 500
Birka- és marhaláb vámjából, piaci helypénzekből, mészárszéki illetékből és kileilletékből származó bevétel	1 920
Gyertyaöntési és bozaárusítási [illetékből] származó bevétel	1 500
Bírósági idézési [illeték]ből és piaci pénzekből származó bevétel Lippán	3 000
Csaprautési [illeték]ből származó bevétel Lippa városában, Radnával és Tesvárral együtt	2 500
Hagyatéki bevételekből, távollévők vagyonából és nyomaveszettek vagyonából származó, valamint kóbor állatok és elfogott szökevények utáni bevétel magában Lippában, Radna és Tesvár városokkal együtt	10 000
A [szandzsákbég] jövedelme	4 375
kapu[adó]: 21 [kapu], ötvenével	1 050
búza[tized]: 110 kile	1 100
kevert[tized]: 50 kile	250
kenderadó	55
méhkasadó	70
bosztánkertadó	200
sertésadó	80
a muszlimok szőlője utáni dönümmilleték	600
réttized	100
menyasszonyadó	150
tűzifa- és szénaadó	420
bírság és büntetéspénzek	300

Radna város, Lippa várával szemben, a Maros folyón túl:

Heszne (?) Benedik nős, fia István nőtlen, testvére Jakab nőtlen, Jancsika Paval nős, fia Paval nőtlen, Somogyi Mátyás nős, Mihity Petre nős, / fia Gyuricsa nőtlen, Tomás Kámán nős, fia Ferencs nőtlen, Tót János nős, Bika Mihál nős, Petár Balázs nős, Szabó László nős, / fia Mihál nőtlen, Miklós, a nevezetthez tartozik, Kurtics Petre nős,

testvére Paval nőtlen, Mihál Marinkovity nős, Máti Mihál nős, fia Tomás nőtlen, / testvére György nőtlen, Mihál Manity nős, fia Boldizsar nőtlen, Mikola Lujity* nős, Isztife Dujity* nős, testvére Petar nőtlen, Lazar Matity nős, / testvére Kosztadin nőtlen, Imre János nős, Kis Tomás nős, fia Jakab nőtlen, Tripon Lukacs nős, fia Isztojan nőtlen, Jancsika Grujity nős, / Lacsko Farkas nős, fia Miladin nőtlen, fia Ivan nőtlen, Lukács Miklós nős, fia Dimjan nőtlen, Petko* Bohity (?) nős, testvére Jovan nőtlen, / Isztojan Milos nős, testvére Atyim nőtlen, Oláh Ankina nős, fia Lukács nőtlen, Marko Budity nős, testvére Tripon nőtlen, Mihál Isztepan nős, / fia Jovan nőtlen, Laza Zsivko nős, Gyurka Bakity nős, testvére Tripon nőtlen, Bogdan jövevény (*doszelác*), nős, Jovan Komlos nős, fia Petar nőtlen, / Isztan Szrebenity (?) nős, fia Petar nőtlen, Pava Dimity nős, fia Nikola nőtlen, Marko Mikolity nős, Luka Ivan nős, fia Kosztadin nőtlen, / Marko Bujity* nős, fia Jovan nőtlen, fia Mihál nőtlen, Jovan Mihál nős, fia Tomas nőtlen, András Olah nős, Ankina szűcs nős, / fia Mihál nőtlen, Petar Pavle nős, fia Ilija nőtlen, Gyurka Mirnity nős, Jovan Mihál nős, Simon Radna nős, fia Jancsika nőtlen, / Anbrus jövevény nős, Dimitre Bujity* nős, fia Niko* nőtlen, Farkas Miladin nős, fia Tomás nőtlen, György Petre nős, fia Miklós nőtlen, / György Farkas nős, fia Jovan nőtlen, Gruja Kriszta nős, Petar Mikolity nős, testvére Jovan nőtlen, Mihál Varga nős, fia Farkas nőtlen, / Milos Tomity nős, fia Gyurgy nőtlen, Rákjász (?) György nős, fia Imre nőtlen, Lukacs Dukity nős, Berta Szilyity nős, fia Ilija nőtlen, / Pava Isztepan nős, fia Mihál nőtlen, fia Petko* nőtlen, testvére Gyurgy nőtlen, Mihál Babity* nős, Lukács Balás nős, testvére Mátyás nőtlen, / Jovan Mihál nős, István Balázs nős, János, a nevezetthez tartozik, Lubics Simon nős, fia Mátyás nőtlen, Petar Mihál nős, Mátyás Györke nős, fia Lőrinc nőtlen, Martin Simon nős, testvére Jankul nőtlen, Szeberjan Tomas nős, fia Petrucus nőtlen, Andre Tomas nős, fia Mátyás nőtlen, / Jovan Tonkity* nős, fia Petre nőtlen, Milos Donjac nős, Jakab Mátyás nős, Jovan Iflah nős, Jovan Pejity* nős, fia Nikola nőtlen, / testvére Gyurgy nőtlen, Janos Kovacs nős, Nesztor Csankar (?) nős.

[Dzsizje-]háne: 70

A kincstári jövedelem	174 814
Rév-hajókból származó bevétel; minden hajó után 100-100 akcsét szednek	10 000
Sószállító hajókból származó bevétel; minden hajó után 3 tömb sót szednek	27 840
Hajókormány[adó]ból származó bevétel; minden hajó után 4-4 akcse hajókormányadót szednek	640
Azon só vámjából származó bevétel, melyet Erdélyországból szekereken hoznak a temesvári vilájetbe és a temesvári vilájet országos vásárain árusítanak. Mivel a Bogcsából és Marzsínából ⁶⁴ kocsikon érkező és a nevezett vilájet országos vásárain árusított sónak minden tömbje után – nagy, közepes és kicsi [tömbökre] osztályozva őket – 1-1 akcsét szoktak szedni, az új defterbe is [így] lett bejegyezve	33 334

64 E két helységet ld. *Engel P.*: i. m. 32., 88.

A szandzsákbég jövedelme	31 557
kapu[adó]: 70 [kapu], ötvenével	3 500
búza[tized]: 14 kile	140
kevert[tized]: 5 kile	25
kenderadó	183
méhkasadó	64
sertésadó	125
káposztaad	170
menyasszonyadó	150
malmok: 13 kerék, illeték	650
must[tized] az extraneusokkal: 3740 pinta	18 700
a muszlimok szőlője utáni dönümmilleték	250
túzifa- és szénaadó	1 400
monopóliumbevétel	5 000
bírság és büntetéspénzek	1 200

Osztrova és Udnije (?) monostor

A szigeten [fekszik], Radna városhoz tartozik. A szultáni defterben úgy jegyeztetett fel, hogy a nevezett monostorban tartózkodó szerzetesek a birtokukban lévő három szőlő musttizede, 30 szekényi rétjeik tizede, iszpendzséjük és a Radna város közelében a Maros folyón állandóan járó malom tizede fejében a földbirtokosnak évente 600 akce átalányt fizetnek.

Bangeratina szerzetes (*kesis*), Tavadaszina szerzetes, Gerahina szerzetes, Bog szerzetes, Denoloszina szerzetes, Vaszilina szerzetes
szőlő: három; kettő Radna határában, egy Kladova⁶⁵ határában
rét: kettő, 30 szekényi, egy a nevezett monostor közelében, egy határában
malom: 1 kerekű, Radna határában
átalányjövedelem évente 600

A lippai szandzsák részletes deftere (1579)⁶⁶

Lippai náhije

Lippa maga

Belső vár:

Ali várkatona, Kösze Hüszejn, Hüszejn várkatona, Hizir Abdullah várkatona, Hüszejn fia Ömer, Ferruh kapuőr (*bevváb*), Hüszejn fia Memi.

⁶⁵ A pátlúlesi náhijében ilyen néven összeírt 4 falu és 1 pusztá valamelyikével azonos. TD N° 292. p. 91–92.

⁶⁶ TD N° 578. p. 9–16.

*A középső párkányban:**A szultáni szent dzsámi negyede:*

Hüszám *halife imám*, Mahmud *hodzsa müezzín*, Abdullah fia Ferhád, Báli várkatona, Musztafa várkatona, Haszan *basa*, Juszuf várkatona, / Abdullah fia Haszan, Sádi fia Jahja várkatona, Abdullah fia Haszan, Kurd várkatona, Atlu *kethüda*, Ferhád szappankészítő (*szabúní*), Memi cipőkészítő (*pasmakcsi*), / Turak várkatona, Piri fia Mehmed, Oszmán, a tüzerek *agája*, Musztafa tüzér, Perváne tüzér, Ali, Veli várkatona, / Hüszejn ács (*dülger*).

*A külső párkányban:**A szultáni szent dzsámi negyede:*

Hurrem *azab odaparancsnok*, Báli *aga* korábbi várnagy, Beslü Hajdar, Eyüb fia Mehmed, Abdurrahman *müezzín*, Behrám kincstári biztos (*emin*), Mehmed helvakészítő (*helvájí*), Janicsár Ahmed, Joldzsu, Alaeddin *imám*, Szagrandzi [ívó-edénygyártó] Báli, Dervis kardműves (*szejjáf*), Mahmud *hodzsa*, Veli *böliükparancsnok*, / Diváne Hizir, Oszmán szabó, Beslü Mezid, Ibrahim *odaparancsnok*, Hüszev *kethüda*, Haszan várkatona, Kejván Ejüb, / Mahmud Kocsbas [faltörő kos], Hüszejn kapuőr, Orudzs *odaparancsnok*, Tur Dzsihán, Turhán arab (*el-arab*), Beslü Jahja, Szejdi Hadzsi Hüszejn / Juszuf szabó, Kurd janicsár, Hadzsi Muharrem, Davud Kocsbas [faltörő kos], Mehmed fürdő (s) (*hamamí*), Ali *hodzsa imám*, Haszan Kocsbas, / Memi *böliükparancsnok*, Kurd *timár*-birtokos lovas, Orudzs *odaparancsnok*, Korkud várkatona, Hizir *hadzsi*, Kurd szabó, Mahmud várkatona, / Ali Diváne lovas várkatona (*beslü*), Hüszev *timár*-birtokos lovas, Üvejsz *odaparancsnok*, Haszan Kocsbas, Hüszejn, Südzsá lovas várkatona (*beslü*), Nalbend Hüszejn, / Memi fia Ali, Szaruhán várkatona, Ali Kocsbas, Hadzsi Piri, Hizir *aga ziámet*-birtokos, Ahmed *basa*, Hüszejn várkatona, / Behrám *reisz*, Tura[k] mészáros, Kara Ali tüzér, Kurd várakozási állományban, Ali mészáros, Abdi gyapjúkártoló (*halládzs*), Szarrádzs Piri, / Diváne Ali, Haszan *böliükparancsnok*, Redzseb Pozsega, Mehmed, Ahmed *aga* embere, Ahmed *aga ziámet*-birtokos, Ömer *hodzsa imám*, Keszkin [éles] Hüszejn, / Iljász *azab*, Hadzsi Ferruh borbély, Ahmed várkatona, Beslü Ali, Iszkender bég, Gazanfer lovas várkatona (*beslü*), Veli várkatona, Beslü Muszliheddin, Nuri énekmondó (*ásik*), Ahmed várkatona, Szári Perváne borbély.

Ferhád vajda mecsetjének negyede:

Haszan bég lippai *miralaj*, Musztafa *aga* Kara Csomak [fekete buzogány], Musztafa *odaparancsnok*, Gázi *aga ziámet*-birtokos, Memi *aga* kincstári biztos, Ferhád *timár*-birtokos lovas, Szejdi *odaparancsnok*, / Timur fia Haszan piacfőnök (*pazar basi*), Muharrem *hodzsa* pénteki prédikátor, Hadzsi Hüszejn, Veli önkéntes (*garib jigü*), Szefer várkatona, Dzsafer Janova, Hadzsi Ali, Ibrahim *odaparancsnok*, Burdár (?) Ali *timár*-birtokos lovas, Ramazán várkatona, Orudzs *azab*, Ümmet, az *azabok* kethüdája, Ahmed *azab*, Ibrahim Ahmed, / Juszuf *azab*, Üvejsz kereskedő, Szúfi Hüszejn, Kara Mahmud, Hüszejn *kethüda*, Kujumdzsu [ékszerész] Memi, Sabán borbély, / Kászim ..., Ramazán *azab*, Reisz Musztafa, Ali *azab*, Bajezid *timár*-birtokos lovas, Sabán *timár*-birtokos lovas, Bedir várkatona, / Musztafa várkatona, Ahmed *müezzín*, Szülejmán *timár*-birtokos lovas, Szádik *hodzsa imám*, Szejdi fia Hizir, Ferhád vajda, Bozdurán Hüszejn / Beslü Hüszejn, Músza *odaparancsnok*.

Kászim pasa mecsetjének negyede:

Urum Szinán, Neddszár [ács] Juszuf, Arabadzi [kocsis] Szinán, Üvejsz *azab-aga*, Oszmán írnok, Dzsafa várkatona, Veli *hodzsa*, / Lutfi tüzér, Keszidzi [szabász] Perváne, Kurd kincstári biztos, Hadzi Hüszejn, Bali kincstári biztos, a *beslük* agája, Dzsafa csaus, Ömer tüzér, / Báli kapuőr, Perváne lakatos, Perváne, Dellák [fürdőszolga] Haszán, Dellák Báli, Dzsafa szabó, Báli írnok, / Mumdzsu [gyertyaöntő] Ömer, Ali borbély, Veli önkéntes, Mahmud Ali, Ascsi [szakács] Hüszejn, ... amdzsi Haszan, Hadzi Musztafa, / Pir Mehmed ács, Musztafa *kethüda*.

Hüszev aga szent dzámijának negyede:

Hadzi Ahmed pénteki prédikátor, Turhán *müezzin*, Veli Haszan, Karakas janicsár, Ömer vajda, Hizir *azab*, Szári patkolókovács, / Piri borbély, Oszmán *azab*, Murád *azab*, Ferhád ács, Múza *odaparancsnok*, Ömer szabó, Báli írnok, / Abdulaziz, Hadzi Gazanfer, Kücsük Ali arab (*el-arab*), Ali lovas várkatona (*beslü*), Csizmedzsi Memi, Mahmud *böyükparancsnok*, Lutfi ács, / Janicsár Hüszejn, Bajezid *böyükparancsnok*, Dellák [fürdőszolga] Kaja, Mehmed janicsár, Iszmail zenekarvezető (*mehter basi*), Csizmedzsi [csizmadia] Oszmán *azab*, Beslü Inehán, / Memi *basa* ács, Isza Báli ószeres (*eszkidzsi*), Dzsafa *aga*, Haszan borbély, Kurd *aga harami basi*, Semsz borbély, Juszuf, Kurd kincstári biztos embere, / Bajrám *timár*-birtokos lovas, Ali patkolókovács, Gázi kardműves (*sejjáf*), Hajdar várkatona, Mehmed lovas várkatona (*beslü*), Ümmet *kethüda*, Mezid százados (*jüz basi*), / Kurd lippai *azab-aga*, Kurd lovas várkatona (*beslü*), Nurdzsu Ramazán, Saban *müezzin*, Kurd kecskeszörfonó (*mujtáb*), Veli *basa*, Diváne Tur Ali testvére Memi ács, / Kürekcsi [evezős]⁶⁷ Gázi, Ali tüzér, Hüszejn, Rizván *mehter*, Zurnazen [zurnás] Szefer, Hadzi Ibrahim, Bajezid öö/wÁ-parancsnok, / Gázi *aga* fia Redzseb, Bozduván Szülejmán, Kujumdzsu [ékszerész] Hüszejn, Hüszejn martalóc, Diváne Tur Ali, Hüszejn írnok, Naszuh *aga ziámet*-birtokos, / Haszan lovas várkatona (*beslü*), Kodzsa [öreg] Kászim tüzér, Malkocs *azab*, Kurd ács, Atlu *kethüda*, Ali Torlak,⁶⁸ Memi várkatona, / Zülfikár várkatona, Ferruh várkatona, Orudz *timár*-birtokos lovas, Ali *aga*, a korábbi defterdár szolgálja, Bajrám várkatona, Musztafa *aga ziámet*-birtokos, Orudz *timár*-birtokos lovas, / Davud *hodzsa timár*-birtokos lovas, Musztafa bég, Timur *aga timár*-birtokos lovas, Ascsi [szakács] Saban, Mahmud Tavsan,⁶⁹ Musztafa kardműves, Kus [madár] Juszuf, / Memi ács, Juszuf helvakészítő, Memi ács testvére Veli, Nebi Sehszüvár, Behrám *aga*, Haszan *kethüda*, Naszuh szabó.

*Herélt Mehmed aga mecsetjének negyede:*⁷⁰

Musztafa *odaparancsnok*, Mehmed *odaparancsnok*, Rizván *odaparancsnok*, Bozduván Dzsafa, Veli *azab*, Üvejsz *azab*, Sehszüvár *timár*-birtokos lovas, / Báli *azab*, Veli *azab*, Piri várkatona, Hüszejn *azab*, Szüfi Hüszejn, Haszan *timár*-birtokos lovas, Dzsafa *hodzsa müezzin*, / Memi lovas várkatona (*beslü*), Malkocs Haszan *azab*, Ali Sah várkato-

67 E név Kürkcsi [szórmekészítő]-nek is olvasható.

68 A *torlak* szóval az eretnek dervisek egyik csoportját jelölték.

69 A *tavsan* szó jelentése nyúl; nem kizárt, hogy elírás Tur Sah helyett.

70 E városrész neve bizonytalan. A törökben *mahalle-i tavas(i)-i mesdzsid-i Mehmed aga* áll, amit több szempontból is nehéz értelmezni. Ha a *mahalle* „városnegyed” utáni szót magyarnak vesszük, a ki-

na, Tur Ali várkatona, Kazzaz [selyemárus] *kethüda*, Perviz fia Ali, Kurd Timur, / Beslü Ibrahim, Kurd Ali, Ibrahim írnok, Ibrahim *timár*-birtokos lovas, Hüszejn *timár*-birtokos lovas, Gazanfer fia Szülejmán *timár*-birtokos lovas, Gazanfer *timár*-birtokos lovas, Mezdiz százados (*jüz basi*), Timur *aga*, Hajdar *timár*-birtokos lovas, Musztafa *timár*-birtokos lovas, Piri Abdullah, Kurd Abdullah, Saban Mehmed, / Alagöz *azab*, Merdzsán önkéntes, Haszan *aga*, Haszan vajda, Musztafa vajda, Ramazán *odaparancsnok*, Haszan *martalóc-aga*, Kászim *timár*-birtokos lovas, Memi *aga*, Kászim *aga*, Haszan janicsár, Mehmed, a szandzsákbéghez tartozik, Ali Sah *azab*, Ömer várkatona, / Mahmud janicsár, Hüszejn ács, Rizván *martalóc*, Abdi bég, Velihán bég [fia], Musztafa *szolak*, Dzsafer várkatona, Jahja *martalóc-aga*, / Szülejmán *timár*-birtokos lovas, Turhán *timár*-birtokos lovas, Musztafa, Ali *aga timár*-birtokos lovas, Dzsafer *hodzsa müezzín*, Bali várkatona, Mehmed *kethüda*, / Abdurrahman lovas várkatona (*beslü*), Sevki *hodzsa* előimádkozó, Kászim vajda, Báli *azab*, Perváne fia Hamza, Szejdi *timár*-birtokos lovas, Zülfikár Iszkender, / Hajdar várakozási állománnyban, Timur fővajda (*vojvoda-i ali*), Piri vajda, Bali *basa*, Mehmed *timár*-birtokos lovas, Szefer *aga*, Hüszejn *odaparancsnok*, / Báli *aga*, Timur *aga*, Báli lovas várkatona (*beslü*), Zülfikár várkatona, Musztafa *odaparancsnok*, Diváne Ramazán, Musztafa *odaparancsnok*, / Ferhád mészáros, Abdi vajda kapuőr, Rizván lovas várkatona (*beslü*), Memi írnok, Mehmed janicsár, Saban vajda, Báli *basa*, / Mehmed *timár*-birtokos lovas, Hüszejn Boszna, Ali Haszan, Oláh Haszan, Hajdar *odaparancsnok*, Ahmed mészáros, Musztafa *odaparancsnok*, / Báli Boszna, Karagöz mészáros, Ali Sah *azab*, Memi *azab*, Hudáviridi, Kodzsa [öreg] Kászim, Haszan Redzseb, / Gazanfer *timár*-birtokos lovas, Dervis várkatona, Ali tüzér, Hüszejn Rizván, Veli szappankészítő (*szabundzsi*), Haszan Mehmed, Ajni (?) várkatona, / Juszuf szabó, Bajezid, Behrám lovas várkatona (*beslü*), Báli cserzővarga, Szefer százados, Abdi *aga*, Muharrem közelében.

A Tesvár negyedben lakó martalócok:

Kozma Nikola, Todor szücs.

Létszám: 2

Tesvár város hitetlenjei:

Petar szabó, Viladika [püspök], Kozma *martalóc*, Petar *martalóc*, Manjak *martalóc*, Diragojlo *martalóc*, Petar *martalóc*, / Kriszta *martalóc*, Isztojan *odaparancsnok*, Bezan *martalóc*, Jovan *martalóc*, Radovan *martalóc*, Gyura *martalóc*, Nikola *martalóc*, / Aleksa *martalóc*, Gyura *martalóc*, Dimitar *martalóc*, Janos *martalóc*, Gavrisa *martalóc*, Vuk, Mihál, / Tripon, Lazar, Gruja *martalóc*, Lazar *martalóc*, Miladin *martalóc*, Zsivko *martalóc*, Petar *martalóc*, / Kriszta *martalóc*, Vukman *martalóc*, Isztipe, Gyura *martalóc*, Tomak.

[Dzsizje-]háne: 32

fejlesztést pedig Tavasz-negyednek fordítjuk, akkor nem világos ennek nyelvtani viszonya az utána következő „Mehmed aga mecsetje” kifejezéshez (ez esetben például „Tavas, azaz Mehmed aga mecsetjének negyede” lehetne a megfejtés). Ha a kérdéses második szót az arab *tavasi* „eunuch” szóval azonosítjuk és Mehmed aga jelzőjének tekintjük, akkor viszont érthetetlen, hogy miért a mecset és nem az aga neve előtt áll. Az általam választott megoldás azon a feltételezésen alapszik, hogy az írnok figyelmetlenségéből rossz sorrendben írta le az eunuch és a mecset szavakat.

Tesvár város tárházai:

1. A lippai *míralaj* tárháza, 6 kapu
2. Diváne Tur Ali tárháza, 9 kapu
3. Hajdar *odaparancsnok* tárháza, 1 kapu
4. Kászim pasa tárháza, 3 kapu
5. Beslü Mehmed tárháza, 3 kapu
6. Az elhunyt Veli tárháza, 2 kapu
7. Barak és Kazzaz *kethüda* tárháza, 2 kapu
8. Ahmed *aga zíámet*-birtokos tárháza, 10 kapu
9. Gazanfer *timár*-birtokos lovas tárháza, 3 kapu
10. Mahmud fia Ramazán tárháza, 1 kapu
11. Az elhunyt Haszan tárháza, 1 kapu
12. Dzsafer *hodzsa müezzín* tárháza, 1 kapu
13. Hajdar *odaparancsnok* tárháza, 1 kapu
14. Kodor (?) Ferhád tárháza, 1 kapu
15. Beslü Behrám tárháza, 1 kapu

Tesvár város malmai:

1. Musztafa vajda malma, 1 kerekű
2. Diváne Tur Ali malma, 1 kerekű
3. Haszan martalóc-*aga* malma, 1 kerekű
4. Gazanfer *timár*-birtokos lovas malma, 1 kerekű
5. Iszkender fia Ali *aga* malma, 1 kerekű
6. Memi *azab* malma, 1 kerekű
7. Haszán révőr (*iszkelet*) malma, 1 kerekű

A kincstári jövedelem magában Lippában és Tesvár városban	40 527
Áruvámokból származó bevétel	20 000
A várkapuk vámjából és szekérvámból származó bevétel, évente	2 600
Birka- és marhaláb vámjából, piaci helypénzekből, mészárszéki illetékből és kileilletékből származó bevétel, évente	2 500
Gyertyaöntési és bozaárusítási [illetékből] származó bevétel, évente	2 000
Bírósági idézési illetékből és piaci pénzekből származó bevétel Lippán, évente	4 000
Lippa város, Radna és Tesvár csapraütési [illetéké]ből származó bevétel, évente	2 500
Hagyatéki bevételekből, távollévők vagyonából és nyomaveszettek vagyonából származó, valamint kóbor állatok és elfogott szőkevények utáni bevétel magában Lippában, Tesvár várossal együtt, évente	10 000
A [szandzsákbég] jövedelme	4 375
kapu[adó]: 32 [kapu], ötvenével	1 600
búza[tized]: 40 kile	440
kevert[tized]: 20 kile	120
kenderadó	60
méhkasadó	60

bosztánkertadó	50
sértésadó	60
a muszlimok szőlője utáni dönümlleték	200
réttized	120
menyasszonyadó	45
tűzifa- és szénaadó	80
bírság és büntetéspénzek	100
malom: 8 kerék, illeték	400
Oszmán Debbág (?) írnok [és] társai rétje: 2 szekérnyi	20
Pop Ferencs rétje, Timur aga kezében: 20 szekérnyi	200

Radna város, Lippa várával szemben, a Maros folyón túl

Mati Ugrin nős, Tomás Andrijás nős, Jovan szolga nős, Jancsi Majdek nős, Pal Kozity nős, testvére Petre nőtlen, Kozsda Miklós nős, / fia Jovan nőtlen, Varga Girgur nős, fia Mihál nőtlen, fia Ferencs nőtlen, Balija Anbrus nős, Tót Janos nős, János Isztankovity nős, / Somogyi Matijás, Gyurgy Mihity nős, Heszne (?) Benedek nős, fia Istók nőtlen, fia Miklós nőtlen, Miladin borbély nős, fia Jancsi nőtlen, Bugri (?) Matijás nős, fia Jancsi nőtlen, fia Isztojan nőtlen, Damjar (sic!) szűcs, Vuk Lukacs nős, Matijás Simonovity nős, Mihók János nős, / Matijás György nős, fia István nőtlen, fia Andrijás nőtlen, fia György nőtlen, Balija Majin nős, fia Mihál nőtlen, Boldizsár Mihál nős, / testvére Jakob nőtlen, Mati vízimolnár (*vodenicsár*) nős, fia Mihok nőtlen, Jakob Janacsen (?) nős, Sebestyen Szabo nős, Petar Mikolity nős, Karmasin (?) Imre nős, / Janos nyulász (*kunicsár*) nős, Paval Isztepan nős, fia Mihál nőtlen, fia Petko* nőtlen, fia Laza nőtlen, testvére Gyurgy nőtlen, fia Nikola nőtlen, / Kis János nős, fia György nőtlen, Petar Zsivkovity nős, testvére Bucsa nőtlen, testvére Mihál nőtlen, Jovan Isztan nős, fia Simon nőtlen, / testvére Mihál nőtlen, Milasz Miklos nős, fia Gyuragy nőtlen, fia Jakob nőtlen, fia Matijás nőtlen, fia Nikola nőtlen, Andrijas Gerity nős, / testvére Petar nőtlen, Varga Mihál nős, fia Farkas nőtlen, Jankul Mati nős, fia Tomas nőtlen, fia Jakob nőtlen, Andre Varga nős, / Petar Tomity nős, Tomas fazekas (*gmicsár*) nős, Gruja szűcs nős, fia Gyuragy nőtlen, Andre Vilah nős, fia Matijás nőtlen, fia Marko nőtlen / Farkas Miladin nős, fia Mihál nőtlen, Máti a nevezett veje, nős, Niko Bujity* nős, Pancsa Simon nős, Jovan Mihál nős, Jovan Atyim nős, / fia Zsivko nőtlen, Zsivko Tomas nős, Vuk Lazity nős, Isztojan Miklovity nős, fia Dimitre nőtlen, Gyurgy Petrovity nős, fia Miklos nőtlen, / Marko Mikolity nős, Mihál Markovity nős, testvére Jovan nőtlen, Mihál Budity nős, fia Isztoja nőtlen, fia Gyura nőtlen, Bogdan Dujics* nős, / fia Mihájlo nőtlen, Mihál Isztanovity nős, fia Jovan nőtlen, Jovan Isztanovity nős, fia Jovan nőtlen, Lubas Ankity, fia Isztepan nőtlen, / Tomas Zsivkovity nős, Damjan Miklos nős, Bucsa Bujity* nős, Jovan Lakity nős, Lukas Miklos nős, fia Jovan nős, Vladi Anbrus nős, Kis Tomás nős, fia Jakob nőtlen, Milos Mati nős, fia Vuk nőtlen, Szasko Mati nős, fia Gyura nőtlen, fia Isztojan nőtlen, / fia Mihál nőtlen, Isztepan Kosztity nős, testvére Mihál nőtlen, Kosztandin Majinity nős, Dimitre Jovan nős, Ilija Bratity nős, fia Farkas nőtlen, / Matijás Anbrus nős, fia Matijás nőtlen, Tomas Grujity nős, Nikola Bujity* nős, fia Isztoja nőtlen, Grnicsár Imre nős, fia Gyircsa nőtlen, / Farkas, kinevezési diplomával *müszellem*.

A kincstári jövedelem	225 515
Rév-hajókból származó bevétel; minden hajó után 100-100 akcsét szednek évente	120 000
Sószállító hajókból származó bevétel; minden hajó után 3 tömb sót szednek évente	30 000
Hajókormány[adó]ból származó bevétel; minden hajó után 4-4 akcse hajókormányadót szednek évente	5 000
Azon só vámjából származó bevétel melyet Erdélyországból szekereken hoznak a temesvári vilájetbe és a temesvári vilájet országos vásárain árusítanak. Minthogy a korábbi defterben ez áll bejegyezve: „mivel a Bogesából és Marzsínából kocsikon érkező és a nevezett vilájet országos vásárain árusított sónak minden tömbje után – nagy, közepes és kicsi [tömbökre] osztályozva őket – 1-1 akcsét szoktak szedni az új defterbe is [így] lett bejegyezve” a régi határozatot érvényben hagyva az új defterbe [is így] lett bejegyezve; évente	35 000
kapu[adó]: 76 [kapu] ötvenével	3 800
búza[tized]: 10 kile	110
kevert[tized]: 3 kile	18
kenderadó	100
méhkasadó	40
sertésadó	100
káposztaadó	90
menyasszonyadó	80
malmok: 10 kerék ötvenével az illeték	500
must[tized] az extráneusokkal: 3500 pinta	21 000
a muszlimok szőlője utáni dönümmilleték	300
tűzifa- és szénaadó	1 900
monopóliumbevétel	4 400
bírság és büntetéspenzék	577
kincstári rét a nevezett város határában; éves átalányjövedelem	1 500

A nevezett város az előző összeírásban kormányzói hász-birtok volt, ez a rét az ő lovaik ellátására szolgált. Most, az új összeíráskor, a szultáni hász-birtokokhoz csatolták. Ám a lippai szandzsákbégeknek igen nagy szükségük van erre a rétre, nem tudnak elegendő mennyiségű lovat tartani a padisahi szolgálatra; ezért a rét birtoklási joga – hogy az uralkodói vagyont se érje kár – azzal a feltétellel adatott a mindenkori szandzsákbégeknek, hogy évről évre 1500 akcsét fizetnek a kincstári biztosoknak és adóbérlőknek; Musztafa bég lippai kormányzó kérésére így lett bejegyezve az új defterbe.

Osztrova és Udnije (?) monostor

A szigeten [fekszik], Radna város közelében, a nevezetthez tartozik, a lippai szandzsákbég hász-birtoka. Minthogy a korábbi defterben ez áll bejegyezve: „Az új defterben úgy jegyeztetett fel, hogy a nevezett monostorban tartózkodó szerzetesek a birtokukban lévő három szőlő musttizede, 30 szekényi rétejek tizede, iszpendzsájuk

és a Radna város közelében a Maros folyón állandóan járó malom tizede fejében a földbirtokosnak évente 600 akse átalányt fizetnek”, az új defterbe is a régi módon lett bejegyezve.

Bangeratina szerzetes (*ruhbán*), Tavadaszina szerzetes, Gerahina szerzetes, Bog szerzetes, Denoloszina szerzetes, Vaszilina szerzetes

szőlő: három; kettő Radna határában, egy Kladova határában

rét: kettő, 30 szekérnyi, egy a nevezett monostor közelében, egy határában

malom: 1 kerekű, Radna határában

átalányjövedelem évente

600

PÁL FODOR

THE TOWNS LIPPA (LIPOVA) AND RADNA IN THE SIXTEENTH-CENTURY OTTOMAN CADASTRAL SURVEYS

Lippa is situated on the left bank of the river Maros, at a strategically important place. It was called the Maros gate of Transylvania. Together with its sister town Radna (across the river), it was captured by the Ottomans in 1552. Because of its location and strong fortress, the Ottomans made it the seat of the *sancak* Lipova belonging to the newly organized *vilayet* of Temeşvar. With two longer and several shorter interruptions it remained in Ottoman hand until 1716.

The Ottoman administrators conducted several surveys in the second half of the sixteenth century of which three so-called detailed and three summary registers (*mufassal* and *icmal defterleri*) have been preserved. These registers were compiled in 1554, 1567 and 1579. In this article the data of the *mufassals* on the population and the taxes of the towns, and on the incomes of the Ottoman fiscal administration are presented in chronological order.

The province was created on a territory where prior to the Ottoman conquest the Hungarian population had been in part decimated by constant Ottoman raids and in part replaced by Southern Slave (mainly Serbian) immigrants. A considerable shift in the ethnic composition of both towns to the benefit of the Serbians is also reflected in the *defters*. The Hungarian population in the town of Lippa which was vigorous on the eve of the conquest, disappeared completely by c. 1570. This was also due to the Ottomans' supporting their Southern Slave subjects, who, unlike most Hungarians, were willing to cooperate with their masters in running the Ottoman military and fiscal administration.

Unlike the profound alterations in demographic situation, the economic activities in the region continued. The registers testify to a lively trade in Transylvanian salt on both river and land. The Ottomans imposed taxes and customs dues on this traffic, and collected immense revenues in Lippa and Radna every year.